

Круглий стіл «Політичний радикалізм в сучасній Україні»

Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса, 16 червня 2016 р.

ТЕЗИ ДО ВИСТУПУ

1. Політичний радикалізм
  - радикальний націоналізм – лише один з різновидів політичного радикалізму
  - радикалізм цілей та радикалізм засобів
  - природа радикалізму цілей (ідеологія) та радикалізму засобів (психологія)
  - радикалізм особистий, політичний та суспільний
2. Чи є виборці «Свободи» зразка 2012 р. соціальною базою радикального націоналізму?
3. Український електорат
  - структура електорату «Свободи» (дані опитування)
  - структура українського електорату (дані дослідження)
  - електорат «Свободи» у палітрі українського електорату (дані опитування)
4. Перспективи радикального націоналізму
  - соціальна база стала та соціальна база ситуативна
  - соціальна база перемоги на виборах та соціальна база політичного перевороту
  - суспільно-політична ситуація 2012 р., 2014 р. та 2016 р.

Політичний радикалізм

Треба розрізняти особистий радикалізм, політичний радикалізм та радикалізацію суспільства.

Будь-яке політичне явище є наслідком певних ідеологічних процесів. Так, політичний радикалізм є наслідком ідейного фанатизму.

Фанатизм – це надання надмірної ваги одному якомусь аспекту суспільного життя. Ліві фанатики абсолютизують соціальні стосунки, праві – національні. Релігійні фанатики виокремлюють якусь частину віровчення. Фанатик вважає, що розв'язання саме цього єдиного питання є запорукою вирішення усіх суспільних проблем.

Фанатики були і будуть завжди, так само як завжди були і будуть, скажімо, злочинці. Відтак завжди будуть люди, що вважатимуть за краще радикальну політичну поведінку.

Звісно, фанатики одного напрямку будуть намагатися об'єднатися. Це можуть бути об'єднання громадські, на кшталт футбольних фанатиків, або політичні – партії, терористичні групи тощо. Це також природно, і єдиним завданням тут може бути недопущення протиправних, насамперед насильницьких, дій з боку таких об'єднань.

Проблема постає, коли відбувається радикалізація значної частини суспільства, і об'єднання політичних радикалів зростають у числі та отримують широку підтримку громадськості.

Виборець «Свободи»

Особисті характеристики

- чоловік із вищою освітою (рідше із середньою спеціальною)
- жив у великому місті
- працював за наймом (або, рідше, перебував на пенсії).
- людина, яка, насамперед, вважає себе українцем, розмовляє українською мовою і належить до однієї із українських церков (УПЦ КП або УГКЦ), хоча серед прихильників «Свободи» була помітною частка і людей з абстрактною релігійністю.
- (подібний до галицького виборця «Батьківщини»).

Задоволення наявним станом речей

- не задоволений своїм матеріальним становищем і можливістю впливати на дії влади, швидше не задоволений своїм положенням у суспільстві
- не задоволений заниженим положенням українців й української мови та завищеним – мови російської.
- помітна частина також вважала завищеним положення росіян та (менше) православних Московського патріархату.
- помітною була частка тих, хто відчував занижене становище національних меншин та їх мов.
- людина, чутлива до національного питання у різних його проявах.
- (подібний до галицького виборця «Батьківщини»).

Цивілізаційні цінності

- відрізнявся, головним чином, визнанням права громадян на силові акції спротиву за самих різних обставин та
- дещо більшою готовністю погодитися на порушення державою прав громадян для вирішення соціальних і національних питань та збереження сімейних цінностей.
- (подібний до галицького виборця «Батьківщини», але радикальніший за нього, коли йшлося про право на силові акції спротиву).

Цивілізаційна орієнтація

- людина, що прагнула євроінтеграції,
- бажала зберегти за українською мовою статус єдиної державної,
- вимагала державної підтримки не лише української культури, а й етнічних українців,
- але одночасно бачила нагальну необхідність створення української політичної нації.
- безумовно, хотів, щоб держава відзначала нові та історичні українські національні свята та пам'ятні дні,
- але ще значною мірою зберігав сентимент до більшості радянських свят.
- (в усьому цьому він, практично, був тотожний галицькому виборцю «Батьківщини», хоча в питаннях історичної пам'яті був дещо більш «українським» та менш «радянським» за нього).
- людина, найменш толерантна до різних меншин та меншинних груп, як на теоретичному рівні, так у ставленні до різних напрямів державної політики.
- найбільшою загрозою Україні вважав комуністів, набагато рідше – росіян та євреїв, а також негативніше за інших був налаштований щодо мігрантів із країн Азії та Африки.
- (у цьому він відрізнявся від прихильників прорадянських та ліберальних політичних сил)
- швидше, хоча й не однозначно, прагнув обмежити вплив як російської так і західної культур на Україну,
- готовий був спостерігати вільний розвиток національних культур, але далеко не завжди погоджувався із наданням їм державної підтримки.

- при всьому цьому був готовий поважати національну пам'ять інших народів, насамперед, євреїв.
- (у всьому цьому він, знов-таки дуже схожий на галицького виборця «Батьківщини», але значно радикальніший за нього).

Ставлення до діяльності «Свободи»

- до діяльності «Свободи» був налаштований достатньо критично,
- (хоча і краще за прихильників інших політичних сил).

Сегменти електорату «Свободи»

Вузьке ядро – 7%.

1. Радикальні націоналісти-ксенофоби.

- постійні виборці
- на 89% підтримали партію із програмних (48%) або іміджевих (41%) міркувань.
- **найвищий рівень незадоволення наявним станом речей, причому за рахунок гіршої оцінки положення власного народу, мови і конфесії, а не особистих статків чи положення у суспільстві.**
  - за цивілізаційною орієнтацією – найменш ліберальні та найбільш націоналістичні та антирадянські.
  - **найнижчий рівень толерантності**
  - **найбільша готовність виправдати силові акції спротиву та, з іншого боку, порушення державою прав людини.**
  - діяльності партії давали найвищу оцінку.
  - насамперед, чоловіки старші 30 років, переважно із вищою освітою, наймані працівники або підприємці.

Розширене ядро (що включає вузьке) – 59%.

2. Ідейні націоналісти – 32%

- голосували за партію із програмних міркувань.
- на три чверті – це її нові (64%) та постійні (11%) виборці.
- **рівень незадоволення наявним станом речей також був високим з тою основною відмінністю, що вони набагато вище оцінювали положення власної конфесії.**
  - **цивілізаційна орієнтація значно менш націоналістична та антирадянська та помітно більш ліберальна.**
  - **набагато толерантніші**
  - **значно рідше схильні виправдовувати силові акції спротиву та порушення прав людини.**
  - діяльність «Свободи» оцінювали помітно критичніше.
  - швидше, чоловіки, старші 50 років, із вищою освітою, переважно мешканці сіл та малих міст.

3. Ксенофоби – 27%

- голосували за партію, виходячи із її іміджу.
- на три чверті були новими (63%) та постійними (11%) прихильниками «Свободи».
- рівень задоволення наявним станом речей був вищим за ідейних націоналістів,
- **значно краще оцінювали положення власного народу, мови та конфесії,**

– але гірше – своє положення у суспільстві. Взагалі, це єдина група опитаних із негативним індексом оцінки власного положення.

– за цивілізаційною орієнтацією вони були, начебто, ще менш націоналістичні й антирадянські та більш ліберальні й прихильні дотриманню прав людини.

– але за низьким рівнем своєї толерантності вони поступалися лише постійним виборцям «Свободи»,

– частіше за програмних прихильників готові були виправдати силові акції спротиву

– вище за них оцінювали діяльність партії.

– швидше, чоловіки, віком між 40 до 50, або старші 60 років, мешканці обласних центрів, наймані працівники зі значною часткою випускників технікумів та ПТУ.

Ближня периферія – 31%

4. Розчаровані націонал-ліберали

– голосували за партію із загальнополітичних міркувань.

– на 98% вони склалися із нових (61%) та разових (37%) виборців цієї партії.

– найвищий (хоча все ж таки негативний) рівень задоволення наявним станом речей,

– більш оптимістично оцінювали не лише положення власного народу, мови та конфесії, а й своє положення у суспільстві.

– за своєю цивілізаційною орієнтацією вони були ще ліберальніші, особливо стосовно дотримання прав людини, менш націоналістичні та антирадянські.

– рівень толерантності серед них був найвищим,

– оцінка діяльності «Свободи» помітно критичнішою, ніж у попередніх двох сегментах.

– єдине, що об'єднувало їх з останніми, це навіть вищий рівень готовності схвалити силові акції спротиву.

– швидше, чоловіки, старші 30 років, мешканці великих міст, наймані працівники із вищою освітою. Серед них вищою була частка російськомовних та людей із абстрактною релігійністю.

Дальня периферія – 10%

5. Незадоволені

– на 78% – разові виборці цієї партії.

– рівень задоволення наявним станом речей майже такий самий, як і у ксенофобів, у т.ч. стосовно положення власного народу та мови.

– але найбільше за всіх інших вони були незадоволені своїм матеріальним становищем

– а ось положення власної конфесії оцінювали найбільш оптимістично.

– значно більша поміркованість та значно менша схильність шукати винних серед інших груп населення.

– хоча їх ліберальна цивілізаційна орієнтація була навіть дещо нижчою, ніж у націонал-лібералів, у т.ч. що стосується дотримання прав людини, але в них було значно меншим націоналістичне та антирадянське налаштування.

– за рівнем своєї толерантності вони, практично, зрівнювалися із націонал-лібералами, але майже вдвічі рідше за них готові були схвалювати силові акції спротиву.

– швидше, жінки, молодші 30 або старші 60 років, мешканці малих міст або сіл, зі значною часткою осіб із загальною середньою освітою. Серед них також вищою була частка російськомовних та людей із абстрактною релігійністю.

Загальні висновки

1. Традиційна картина «двох Україн» не відповідає дійсності. Мешканці чотирьох макрорегіонів суттєво відрізняються між собою за цивілізаційними цінностями та цивілізаційною орієнтацією.

2. Перехід від прорадянських до проукраїнських настроїв серед населення відбувається досить плавно зі сходу на захід України. Дуже повільно, але регіональні розбіжності з плином часу згладжуються, тобто електоральна мапа України набуває рис, звичайних для країн старої демократії, де розподіл політичних уподобань не пов'язаний з регіональним розподілом.

3. Нерелевантною стає звична картина «двох виборів» українського народу – просвіропейського та проукраїнського, з одного боку, та прорадянського і проросійського, з іншого. В Україні поступово складається троїста політична система, що включає в себе націоналістичний, ліберальний та прорадянський електорати та, відповідно, партії.

4. Радикальні націоналісти, на кшталт «Свободи», не мають в Україні свого унікального електорату. За винятком вкрай невеликої частки радикальних ксенофобів та ультра націоналістів, електорат таких політичних сил є частиною загального націоналістично орієнтованого електорату, який іншим своїм краєм має ліберальних націонал-демократів, тобто людей, які від європейські орієнтованих лібералів відрізняються лише тим, що сповідують цінності культурного націоналізму.

5. «Свобода» та подібні їй політичні сили і надалі можуть отримувати великі електоральні результати, але лише за збігу двох обставин. По-перше, націоналістично орієнтована частина суспільства має відчувати реальну внутрішню або зовнішню загрозу національним інтересам, а по-друге, національно-ліберальні партії мають виявитися нездатними дати на ці загрозу рішучу та дієву відповідь.